

KRIPTOVALYUTALAR VA ULARNING HUQUQIY TARTIBGA SOLINISHI

Jo'rayev Sherzodbek Komiljon o'g'li

Termiz davlat universiteti yuridik fakulteti 124-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada kriptovalyutalar tushunchasi, ularning iqtisodiy mohiyati hamda zamonaviy raqamli iqtisodiyotdagi o'рни keng yoritilgan. Tadqiqotda kriptovalyutalarning markazlashmaganligi, shaffofligi, cheklangan emissiyasi va yuqori volatilligi kabi asosiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ular orqali amalga oshiriladigan tezkor va vositachilarsiz moliyaviy operatsiyalarning afzalliklari ko'rsatib o'tilgan. Maqolada kriptovalyutalar bilan bog'liq huquqiy muammolar, jumladan, tartibga solishdagi noaniqliklar, noqonuniy faoliyatlarda foydalanish xavfi, hamda investorlar uchun mavjud risklar chuqur tahlil etilgan. Shu bilan birga, turli davlatlar tajribasi asosida kripto-aktivlarni huquqiy tartibga solish mexanizmlari ko'rib chiqilgan. Alohida e'tibor O'zbekiston Respublikasida kripto-aktivlar aylanmasini tartibga solish jarayonlariga qaratilib, mavjud qonunchilik asoslari, litsenziyalash tizimi va davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari yoritilgan. Tadqiqot yakunida kriptovalyutalarning iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyati va ularni samarali boshqarish zarurati bo'yicha xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: kriptovalyuta, blokcheyn, raqamli iqtisodiyot, markazlashmagan tizim, Bitcoin, kripto-aktivlar, huquqiy tartibga solish, moliyaviy texnologiyalar (FinTech), volatillik, kripto-birja, raqamli to'lovlar, investitsiya vositalari, litsenziyalash, O'zbekiston tajribasi

KIRISH

So'nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida global iqtisodiyotda tub o'zgarishlar yuz bermoqda. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyotning shakllanishi yangi moliyaviy vositalar paydo bo'lishiga zamin yaratdi. Shunday innovatsion vositalardan biri sifatida kriptovalyutalar alohida ahamiyat kasb etmoqda. Kriptovalyutalar markazlashmagan tizim asosida ishlovchi, kriptografik himoyaga ega bo'lgan raqamli aktivlar bo'lib, ular an'anaviy moliyaviy institutlarga muqobil sifatida qaralmoqda. Ularning paydo bo'lishi moliyaviy operatsiyalarni soddalashtirish, tezlashtirish va xarajatlarni kamaytirish imkonini yaratdi. Shu bilan birga, kriptovalyutalar global miqyosda investitsiya vositasi, to'lov vositasi hamda qiymat saqlash instrumenti sifatida keng qo'llanilmoqda. Biroq kriptovalyutalarning keng tarqalishi bilan bir qatorda, ularni huquqiy tartibga solish zarurati ham ortib bormoqda. Chunki ushbu sohada anonimlik, nazoratning cheklanganligi, noqonuniy operatsiyalar xavfi kabi muammolar mavjud.

Natijada ko'plab davlatlar kriptovalyuta bozorini tartibga solish, uni qonuniy asosga keltirish hamda moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha turli yondashuvlarni ishlab chiqmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish doirasida kriptovalyuta sohasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. So'nggi yillarda ushbu yo'nalishda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar kriptovalyutalar aylanmasini tartibga solish, litsenziyalash tizimini joriy etish va investorlar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan.

Mazkur maqolaning maqsadi kriptovalyutalarning iqtisodiy mohiyatini tahlil qilish, ular bilan bog'liq huquqiy muammolarni aniqlash hamda ularni davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini o'rganishdan iborat.

Kriptovalyuta tushunchasi va mohiyati

Hozirgi kunda deyarli har kuni "kriptovalyuta" so'zi uchramoqda, lekin ko'pchilik u nima ekanligini va qanday ishlashini bilmaydi. Hozirda mavjud kriptovalyutalarning aniq sonini aytishning imkoni yo'q - ular goh yo'qoladi, goh paydo bo'ladi, lekin ayni paytda kriptovalyuta bozorining 50 foizini birinchi va mashhur kriptovalyuta - Bitcoin egallaydi, agar eng katta kriptovalyutalar 10taligini olsak, taxminan 85%ini tashkil etadi.

Shuning uchun, ular ko'p, garchi qolgan 15% kichik ulushga ega bo'lsa-da, Bitcoin kabi ular ham yetakchilar ro'yxatiga kirishi mumkin. Kriptovalyuta - bu raqamli pul, uni jismonan sezib bo'lmaydi, chunki ular faqat foydalanuvchining kriptovalyutasi qanchalik ko'pligi va uni qayerga o'tkazishi haqidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan elektron reestrlarda saqlanadi. Bu reestrlar blokcheynlar deb ataladi va ularni buxgalteriya hisobi bilan solishtirish mumkin.

Blokcheyn bitta qurilmada saqlanmaydi, balki tarmoqning barcha ishtirokchilariga yuboriladi, bu uning barcha hujayralarini tekshirishga va noto'g'ri bo'lganlarni o'chirishga imkon beradi, bu esa blokcheyn tizimini ancha xavfsiz va anonim qiladi, chunki hamyonda shaxsiy ma'lumotlar saqlanmaydi. Kriptovalyuta maxsus elektron hamyonlarda saqlanadi, ularning turli xili bor va odatda har bir kriptovalyutaning o'z hamyoni bor. Uni ishlatish uchun foydalanuvchi lotin harflari va raqamlari to'plamidan iborat o'z manzilini oladi. U QR -kod sifatida ham ko'rsatilishi mumkin. Vaqt sinovidan o'tgan hamyonlarni tanlash kerak.

Agar siz kriptovalyutani noma'lum va shubhali hamyonlarda saqlasangiz, unda sizning pulingiz xakerlar qo'lga tushib, to'satdan yo'q bo'lib ketishi mumkin. Turli xil hamyonlarda kriptovalyutani himoya qilishning turli usullari mavjud: master kalitlar, maxfiy kalitlar, sirli iboralar va boshqalar. To'liq himoyalani uchun ularni qurilmada, masalan, oddiy USB flesh qurilmada yoki oddiygina qog'oz parchasida saqlash tavsiya etiladi, asosiysi, qurilma Internetga ulanmagan bo'lsa yetarli. Yo'qotilgan taqdirda asl nusxasini tiklash uchun siz ushbu kalit yoki iboraning ko'p nusxalarini yaratishingiz kerak.

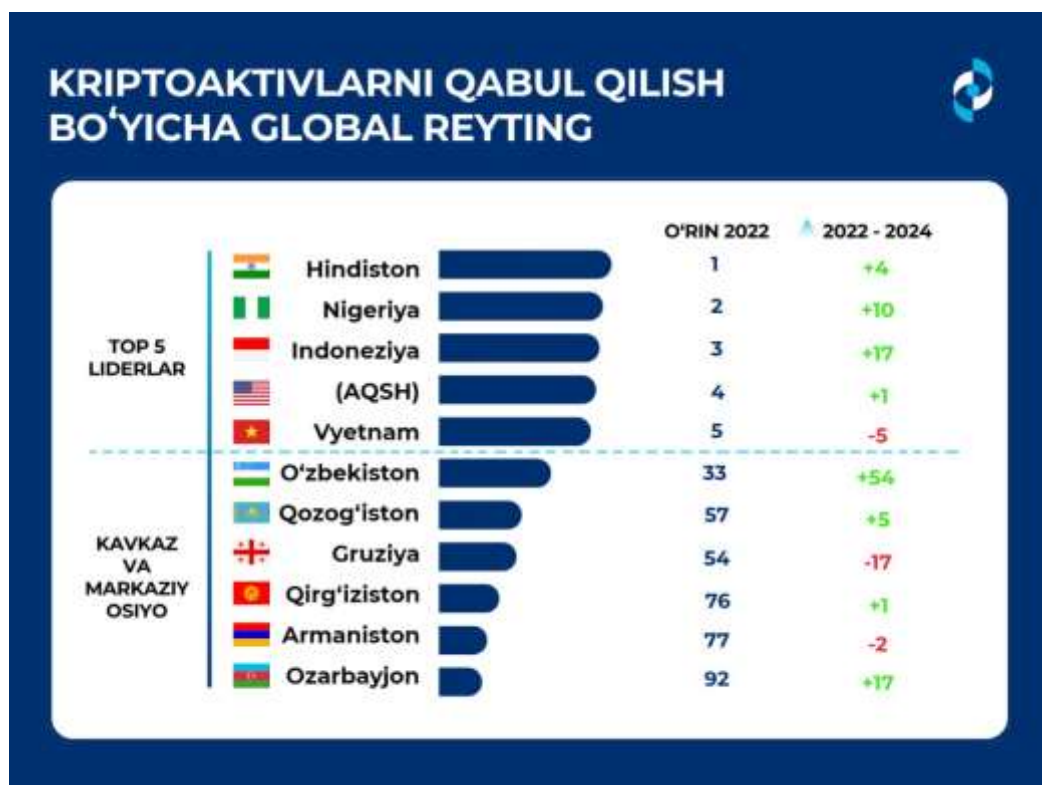
Afsuski, agar siz pulingizni yo'qotib qo'ysangiz, uni qaytarib ololmaysiz. Kripto valyutasi bizning hayotimizga qanday ta'sir qiladi? 100 ta yirik bankning 38 tasi allaqachon Ripple kriptovalyutasi bilan hamkorlik o'rnatishgan va bu ko'rsatkich o'sishi mumkin. Kriptovalyutaning kelajagini aniq aytish mumkin emas, lekin aniq ayta olish mumkinki, bu bizning kundalik hayotimizga kiradi. U hatto odatdagi to'lov tizimini almashtirishi ham mumkin. Kriptovalyuta raqamli va virtual shakldagi har qanday turdagi valyutadir. Kriptovalyutadagi operatsiyalarni himoya qilish uchun shifrlash, ya'ni kriptografiya qo'llaniladi. Kriptovalyutalarni himoya qilish va chiqarish uchun hech qanday markaziy hokimiyat mavjud emas. Tranzaksiyalarni qayd etish va yangi birliklarni chiqarish uchun markazlashmagan tizim qo'llaniladi. Kriptovalyuta - bu har kimga, istalgan joyda to'lovlarni jo'natish va qabul qilish imkonini beruvchi tizimdir. Kriptovalyutalar raqamli hamyonlarda saqlanadi. Dunyodagi birinchi yaratilgan kriptovalyuta bugungi kunda ham juda mashhur hisoblangan bitcoin hisoblanadi va u 2009-yilda yaratilgan. Kriptovalyuta bilan ishlashning qiziq tomoni shundaki, u foydalanuvchiga yaxshigina foyda olib kelish mumkin. Spekulyativ harakatlar natijasida kriptovalyuta narxining ko'tarilishi vaqti-vaqti bilan kuzatiladi.

Kriptovalyutadan qanday foydalaniladi? Kriptovalyutalar taqsimlangan ommaviy daftarda-blokcheynda qayta ishlanadi, bu yerda barcha operatsiyalarning yozuvlari saqlanadi, valyuta egalari tomonidan yangilanadi. Bitcoin 2009- yildan beri mavjud, ammo moliyaviy jihatdan kriptovalyutalar va blokcheyn texnologiyasini qo'llash hali ham boshlang'ich bosqichida; Kelajakda ularning jadal rivojlanishi kutilmoqda. Kelajakda kriptovalyutalardan aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa moliyaviy aktivlar bilan savdo operatsiyalarida foydalanish mumkin.

Kriptovalyuta bilan nima sotib olishingiz mumkin? Bitcoin dastlab kundalik tranzaksiyalar vositasi sifatida yaratilgan bo'lib, sizga bir chashka qahvadan tortib

kompyutergacha yoki hatto ko'chmas mulk kabi qimmatbaho narsalarni sotib olish imkonini beradi. Bu rejalar hali to'liq amalga oshirilmagan. Kriptovalyutalarni qabul qiluvchi muassasalar sonining ko'payishiga qaramay, kriptovalyutalardan foydalangan holda yirik operatsiyalar juda kam uchraydi. Biroq, kripto valyutasi elektron tijorat saytlarida turli xil mahsulotlarni sotib olish uchun ishlatilishi mumkin.

Kriptovalyutalarning iqtisodiy xususiyatlari

Kriptovalyutalarning asosiy iqtisodiy xususiyatlari ularning markazlashmaganligi (decentralization), cheklangan emissiyasi, shaffofligi va yuqori volatilligidir. Ular an'anaviy bank tizimidan mustaqil ravishda, blokcheyn texnologiyasi orqali tengdoshlararo (P2P) tranzaksiyalarni amalga oshiradi, bu esa vositachilar xarajatlarini kamaytiradi va tranzaksiya tezligini oshiradi. Kriptovalyutalarning asosiy iqtisodiy xususiyatlari:

Markazlashmaganlik (Decentralization): Kriptovalyutalar markaziy bank yoki davlat tomonidan boshqarilmaydi. Ularning ishlashi taqsimlangan reyestr (blokcheyn) tarmog'idagi ishtirokchilar konsensusi orqali ta'minlanadi.

Cheklangan emissiya (Deflyatsion tabiat): Ko'pgina kriptovalyutalar (masalan, Bitcoin) oldindan belgilangan maksimal miqdorga ega. Bu ularni inflyatsiyadan himoyalangan aktiv turi sifatida ko'rsatadi.

Yuqori volatillik: Narxlarning tez va keskin o'zgarishi kriptovalyutalarning iqtisodiy xavfini oshiradi, bu esa ularni spekulativ investitsiya vositasiga aylantiradi.

Shaffoflik va xavfsizlik: Barcha tranzaksiyalar ochiq reyestrda qayd etiladi va blokcheyn kriptografiyasi tufayli soxtalashtirish imkonsiz bo'ladi.

Chegarasiz to'lovlar: Geografik cheklovlersiz, global miqyosda tezkor va arzon pul o'tkazmalarini amalga oshirish imkoniyati. Kriptovalyutalar raqamli iqtisodiyotda investitsiya vositasi, qiymat saqlagich va to'lov vositasi sifatida iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda jahon iqtisodiyotining globallasuvi sharoitida raqamli texnologiyalar jadal rivojlanib, global iqtisodiyotda tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, kriptovalyutalar - raqamli valyutalar - iqtisodiy faoliyatning turli sohalarida kirib borib ma'lum bir ma'noda o'z o'rnini egallab bormoqda. Kriptovalyutalar markazlashtirilmagan, blokcheyn texnologiyasiga asoslangan va an'anaviy bank tizimlariga alternativ bo'lgan moliyaviy vositadir.

Ularning iqtisodiyotga bo'lgan ta'siri, ayniqsa, raqamli iqtisodiyot sharoitida, tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Bu borada O'zbekiston hukumati ham kriptovalyutalarni tartibga solish bo'yicha bir qator huquqiy hujjatlarni qabul qilmoqda. Jumladan, 2022-yilda Prezident qarori bilan kripto-aktivlar aylanmasi bo'yicha alohida agentlik tashkil etildi. Hozirda mamlakatda bir nechta litsenziyalangan kripto-birjalar faoliyat yuritmoqda. Bu esa iqtisodiyotga yangi sarmoya jalb etish, texnologik rivojlanish va moliyaviy bozorlarning diversifikatsiyasiga xizmat qilmoqda. Kriptovalyutalarning iqtisodiyotga ijobiy ta'sirini quyidagicha keltirish mumkin. Birinchidan.

Moliyaviy inklyuzivlikni oshirish orqali an'anaviy bank xizmatlaridan foydalanolmaydigan aholiga moliyaviy xizmatlar ko'rsatadi. Bu esa ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun katta imkoniyatdir. Ikkinchidan. Transaksiyalar tezligi va qulayligi. Bu o'z navbatida kriptovalyutalar orqali xalqaro pul o'tkazmalarini arzon, tez va vositachilarsiz amalga oshirish mumkin. Bu esa eksportimport operatsiyalarini soddalashtiradi.

Uchinchidan. Yangi ish o'rinlarini yaratish, ijtimoiy, iqtisodiy sohalarida Blokcheyn, DeFi (decentralized finance), NFT va Web3 kabi yangi biznes-modellar hamda yangi ish o'rinlarini yaratish imkonini beradi. To'rtinchidan. Innovatsion startap loyihalar rivojlanishi natijasida kripto-tadbirkorlik orqali texnologik loyihalar uchun yangi moliyalashtirish manbalari ochiladi. Beshinchidan. Inflyatsiyadan himoyalalanish imkonini beradi. Bu borada ba'zi mamlakatlarda (Venesuela, Argentina) kriptovalyutalar milliy valyutaning qadrsizlanishiga qarshi vosita sifatida ishlatilmoqda. Oltinchidan. Kapital harakatining erkinligi yuzaga kelish natijasida kriptovalyutalar orqali xalqaro sarmoyalarni tez va erkin yo'naltirish imkoniyati mavjud. O'z navbatida salbiy ta'siri va muammolari ham yuzaga kelishi mumkin.

Ya'ni: - Narxlarning yuqori darajadagi o'zgaruvchanligi. Buning iqtisodiyotga ta'siri shundaki, kriptovalyutalar narxi juda o'zgaruvchan bo'lib, bu ularning investitsiya vositasi sifatida xavfini oshiradi. Tartibga solish muammolari. Bu esa ko'plab davlatlarda kriptovalyutalar halihanuz huquqiy jihatdan aniq tartibga solinmaganligi. Bu ham o'z navbatida ularning noqonuniy faoliyatlarda ishlatilishiga yo'l ochadi. - Energiya sarfining ma'lum darajada yuqoriligi. Ayniqsa "Proof of Work" algoritmiga asoslangan kriptovalyutalar (masalan, Bitcoin) katta miqdorda elektr energiyasini talab qiladi, bu esa ekologik muammolarga sabab bo'ladi. - Xavfli moliyaviy piramidalarning ko'payishi. Kripto-bozordagi tartibsizliklar firibgarlik holatlariga yo'l ochadi. - Soliqqa tortishdagi noaniqlik. Aksariyat davlatlarda kripto-daromadlarni soliqqa tortish mexanizmi ishlab chiqilmagan. - Kriminal faoliyatlar uchun foydalanish xavfi. Kriptovalyutalar anonimligi ularni noqonuniy pul yuvishda ishlatish xavfini oshiradi. Kriptovalyutalarning iqtisodiyotdagi funksional roli: Kriptovalyutalar to'lov vositasi, investitsiya aktivlari, va ba'zi hollarda aktivlarni tokenlashtirish vositasi sifatida ishlatilmoqda. Ularning blokcheyn texnologiyasiga asoslangani tufayli tranzaksiyalarning xavfsiz va shaffofligi oshadi. Davlatlararo moliyaviy operatsiyalar vositachilarsiz amalga oshiriladi. Soxta ma'lumotlar xavfi kamayadi. Jahon bankining 2022-yilgi hisobotiga ko'ra, raqamli to'lov vositalarining qo'llanishi rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy o'sishni o'rtacha 1,5% ga oshirgan. Ochiq internet ma'lumotlariga ko'ra xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadi-ki AQShda kriptovalyutalarni investitsiya aktivi sifatida tan olgan. SEC (Securities and Exchange Commission) kompaniyalarni kripto-aktivlarni hisobotlarda ko'rsatishga majbur qilmoqda. Yaponiya esa kriptovalyutalarni qonuniy to'lov vositasi sifatida tan olgan ilk davlatlardan biri. U yerda kripto-birjalar moliya nazorati ostida ishlaydi. El-Salvador esa 2021-yilda Bitcoinni milliy valyuta sifatida qonunlashtirdi. Bu esa xorijiy investitsiyalar oqimini kuchaytirishga xizmat qildi, biroq ichki siyosiy qarama-qarshiliklarga ham sabab bo'ldi. O'zbekistonda ham soha istiqbollari alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan O'zbekiston 2022-yildan boshlab kripto-aktivlar bozorini rivojlantirish uchun qonunchilik bazasini yaratmoqda. "Digital Trust" agentligi tashkil etilib, "uznex.uz" kabi kripto birjalar faoliyat yuritmoqda.

Bu esa: ● Raqamli investitsiyalar oqimini jalb etadi;

● Yangi ish o'rinlarini yaratadi;

● Moliyaviy tizimni diversifikatsiya qiladi. Bir so'z bilan aytganda kriptovalyuta bu qog'oz pulga bo'lgan ishonch inqirozi natijasida tug'ilgan raqamli inqilob. U banklarni orqaga surdi, dollarni quvib yetdi, yoshlarga moliyaviy qurol berdi. Endilikda bir telefon bilan istalgan odam dunyodagi istalgan joyda o'zining raqamli bankiga ega. Yana hech qanday ruxsat, hujjat, navbat yo'q. Bu erkinlik iqtisodiyotga emas, Imperiyalar asosiga zarba! Tushungan odam uchun – bu inqilob, tushunmagan odam uchun esa bu faqat "Virtual pul" demakdir.

Kriptovalyutalar bilan bog'liq huquqiy muammolar

Kriptovalyutalarning foydalari va xavflari. Kriptovalyutalar moliya tizimini yanada rivojlantirdi va samarali qildi. Yuqoridagi kabi kriptovalyutalarning paydo bo'lishi odamlarga aktivlarni teroq o'tkazish imkoniyatlarini, tranzaksiya xarajatlarini arzonlashtirdi va hech qanday uchinchi tomon agentligining tranzaksiyalar uchun vositachi sifatida harakat qilishiga ehtiyoj qolmadi. Kriptovalyutalarning bir qancha foydalari mavjud bo'lib, u quyidagilarda namoyon bo'ladi: Ochiq kodli dasturiy ta'minot: asosiy va ishonchli ishlab chiquvchilar guruhi tarmoq tomonidan qabul qilinishi mumkin bo'lgan kod va o'zgarishlarni tekshirish uchun zarurdir. Markazlashtirilmagan: u to'liq taqsimlanmagan bo'lsa ham, u bir guruh shaxslar yoki yuridik shaxslar tomonidan nazorat qilinmasligi muhim ahamiyatga ega. Global: valyuta globaldir va bu juda ijobiy nuqta va tomonlar o'rtasida aqlli shartnomalar bilan yoki ularsiz moliyaviy integratsiya uchun ishlaydi. Tez: tranzaksiya tezligi tezroq bo'lishi va tasdiqlash vaqtini qisqartirishi mumkin. Ishonchlilik: afzalligi shundaki, hisob-kitob xavfi yo'q va u rad etib bo'lmaydi. Moliyaviy faoliyat uchun katta hisob-kitob guruhining xarajatlarini tejash juda katta bo'lishi mumkin. Xavfsizlik: maxfiylik arxitekturasi shifrlash bilan shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarni o'z ichiga olgan holda yaxshiroq ishlab chiqilishi mumkin. Agar bu amalga oshirilsa, mijozingizni bilish (KYC) va jinoiy daromadlarni legallashtirish va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi (AML/TF) bilan bog'liq muammolar hal qilinadi. Murakkab va moslashuvchan: tizim barcha turdagi aktivlar, moliyaviy vositalar va bozorlarni qondirish va qo'llab-quvvatlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Avtomatlashtirilgan: to'lovlar va shartnomalar uchun algoritmi bajarish osonlikcha kiritilishi mumkin. Kriptovalyuta xavflari. O'zining foydali jihatlari bilan bir qatorda kriptovalyutalarning xavflari ham mavjuddir. Kriptovalyutalarning markazsizlashtirish, tranzaksiyalarning qaytarilmasligi, anonimlik va boshqalar kabi ko'plab xususiyatlari mavjud. Bu xususiyatlar mulkni xavfsiz saqlashga o'xshaydi, ammo,

shuningdek, katta xavf ham mavjud. Misol uchun, anonimlik investorlarni kriptovalyuta birjasi bankrot bo'lganidan yoki xakerlik hujumiga uchraganidan keyin o'z kriptovalyutalarini qaytarib ololmaydi, shuningdek, katta mulk yo'qotish xavfiga duch keladi. Kriptovalyutalarni ishlab chiquvchilar xavfni kamaytirish uchun ko'plab xavfsizlik plaginlarini yaratdilar, bu kriptovalyutalarning aksariyat hollarda to'g'ri ishlashiga imkon beradi. Biroq, Kadyrov va Prokhorov tadqiqot hisobotida ta'kidlaganidek, himoya darajasi yaxshilangan bo'lsa ham, har yili kripto hamyonlaridan taxminan 200 million dollarlik aktivlar o'g'irlanadi. Blokcheyn texnologiyasi va markazsizlashtirish xususiyatlari kriptovalyutalarning butunlay mustaqil ishlashini aniqlaydi, bu esa kriptovalyuta operatsiyalarini huquqiy himoyadan mahrum qiladi. Shu bilan birga, tranzaksiyaning qaytarib bo'lmaydiganligi aldangan kriptovalyutani qaytarib olishni imkonsiz qiladi, bu ham aldangan kripto hamyon egasi barcha iqtisodiy yo'qotishlarni o'z zimmasiga olishini anglatadi. Shunisi e'tiborga loyiqki, kriptovalyutalar hali ham huquqiy yordamga ega bo'lmasa-da, ba'zi mamlakatlar va mintaqalardagi sud departamentlari allaqachon kriptovalyuta o'g'irligini jinoyat sifatida belgilashga harakat qilayotgani haqida dalillar mavjud. Misol uchun, Zaytoun tadqiqotida ta'kidlaganidek, Qo'shma Shtatlardagi shtat qonun chiqaruvchi organlari va federal huquqni muhofaza qilish idoralari kiberjinoyatlarga, ayniqsa o'g'rilikka qarshi qat'iy nazorat choralarini ko'rgan va Milliy o'g'irlangan mulk to'g'risidagi qonundan ("NSPA") kriptovalyuta operatsiyalarida firibgarlik va o'g'irlik ehtimolini hal qilish uchun asosiy hujjat sifatida foydalanilgan. Bunday qonun loyihasi kriptovalyuta investitsiyalari xavfini kamaytirishga ta'sir qiladimi yoki yo'qmi hali noaniq bo'lsa-da, kriptovalyutalar qonun tomonidan ma'lum bir darajada qo'llab-quvvatlanadi. Darhaqiqat, kriptovalyutalarga sarmoya kiritish yuqori xavflarga duch kelishni anglatmaydi. Esmailzadeh, Hemang va Cousins tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ko'proq respondentlar kriptovalyutalar mumkin bo'lgan muammolar va tizimli xavflardan ko'ra katta potentsial qiymatga ega deb hisoblashadi. Misol uchun, anonimlik kriptovalyutani qaytarib ololmaslik muammosi bo'lishi mumkin. Biroq, ko'pincha kriptovalyuta operatsiyalarida anonimlik ikkala tomonning shaxsiy maxfiyligini himoya qiladi va tranzaksiya xavfini kamaytiradi.

Kriptovalyutalarning o'ziga xosligi va huquqiy muammolar. Kriptovalyutalarning asosiy xususiyati – ularning markazlashmaganligi. An'anaviy valyutalar, odatda, davlat yoki markaziy banklar tomonidan nazorat qilinadi, lekin kriptovalyutalar blokcheyn texnologiyasi orqali mustaqil ravishda ishlaydi. Bu holat tartibga soluvchi organlar uchun qiyinchilik tug'diradi, chunki kriptovalyutalarning kim tomonidan va qanday boshqarilishi haqida aniq ma'lumot mavjud emas. Hozirgi kunga kelib, kriptovalyutalarga ma'lum bir usulda emissiyasi qilganlarga ularga ega bo'lishi mumkin. Qolganlar esa virtual pullarni faqatgina boshqalardan olishlari mumkin. Buning uchun ma'lum miqdorda pul to'lashlari

yoki tovar yoki xizmatga almashtirishlari mumkin. Almashinuv hech qanday vositachilarsiz amalga oshirilishi mumkin. Ammo amaliyotda bu ishni maxsus joylardagina amalga oshirish mumkin bo'lib qolmoqda. Bu esa tabiiy ravishda kriptovalyutalar bozorini vujudga keltirdi. Natijada hozirgi vaqtda kriptovalyutalar egalari ularni nafaqat haqiqiy pullarga balki boshqa turdagi virtual pullarga ham almashtirish imkoniga ega bo'lmoqdalar.[15] Kriptovalyuta bilan bog'liq huquqiy muammolar Bitkoin va Ethereum kabi kriptovalyutalarga jamoatchilik qiziqishi yanada ortib bormoqda, chunki ko'plab sohalar yangi texnologiyadan qanday foydalanishni o'rganishmoqda. Jamoatchilik manfaatlari ortib borayotganligi sababli kriptolar uchun yangi foydalanish deyarli har kuni rivojlanadi. Kriptovalyutalarning yangi qo'llanilishi paydo bo'lganda, uning potentsial yuridik majburiyatlari ham paydo bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida kripto-aktivlarni huquqiy tartibga solish.

Bugungi kunga kelib O'zbekiston Respublikasida ham kripto-aktivlar aylanmasi sohasiga qiziqish ortib bormoqda. Yurtimizga oid statistik ma'lumotlarga qaraganda, 2022-yilning mart-avgust oylari davomida har haftada O'zbekiston hududiga 23-180 million AQSH dollariga teng miqdorda kripto-aktivlar kirib, 20-160 million AQSH dollariga teng miqdordagi kripto-aktivlar chiqib ketgan. Hozirda ushbu sohani tartibga solish bo'yicha bir qator qarorlar qabul qilingan. Masalan, Prezidentimizning 2018-yil 3-iyuldagi "O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni va kripto-aktivlar aylanmasi sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori bilan xizmatlar provayderlarining kripto-birja, mayning-pul, kripto-depozitariy, kripto-do'kon singari turlari belgilangan. Alohida qayd etish kerakki, mazkur faoliyatni yanada rivojlantirish maqsadida qabul qilingan davlatimiz rahbarining "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish, shuningdek, ba'zilarini o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblash to'g'risida"gi 2022-yil 27-apreldagi farmonida kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi faoliyatni amalga oshirishga litsenziya berish uchun davlat boji miqdori va uni to'lash hamda sohada litsenziyalash va ruxsat berish tartibtaomillaridan o'tish tartiblari Istiqbolli loyihalar milliy agentligi tomonidan belgilanishi ko'rsatilgan. Endilikda agentlikning ushbu vakolatlari Senatning qirq uchinchi yalpi majlisida ma'qullangan "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga kripto-aktivlar aylanmasi sohasida litsenziyalar va ruxsat berish tartib taomillari tizimini takomillashtirishga qaratilgan qo'shimcha hamda o'zgartishlar kiritish to'g'risida"gi qonun bilan mustahkamlanmoqda. Ushbu qonun asosida "Davlat boji to'g'risida"gi qonunning to'ldirilgan moddasiga ko'ra, kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziya olayotgan yuridik shaxslar davlat bojini Istiqbolli loyihalar milliy agentligi tomonidan belgilanadigan miqdor va tartibda to'laydi. O'zbekiston fuqarolari faqatgina Istiqbolli loyihalar milliy agentligi tomonidan litsenziyaga ega bo'lgan xizmat provayderlari - kripto do'kon, kripto

birja va kripto depozitariylar orqali kripto operatsiyalarni amalga oshirishlari shart. Hozirgi kungacha litsenziyaga ega bo'lgan kripto birjalar:

- "Uznex" birjasi ("Kobeo Group" MCHJ qarashli) ilovasi va sayti orqali kripto operatsiyalarni amalga oshirish qonuniy hisoblanadi.

- "Kobeo Group" MCHJ xorijiy korxonasi #0001 sonli litsenziyani 28.08.2022 sanasida qo'lga kiritgan.

- "COINPAY" MChJ tomindan kripto-birja sifatida litsenziyalarga ega. Lekin, ushbu kompaniya hozirgacha ilova yoki saytlarini ishlab chiqarishmagan bo'lib, faqatgina kripto do'kon sifatida offline xizmat ko'rsatishadi.

Xulosa

Kriptoalyutalar raqamli iqtisodiyotda muhim o'rin egallab borayotgan yangi fenomen sifatida baholanishi mumkin. Ular moliyaviy tizimlarga ijobiy ta'sir ko'rsatishi bilan birga, muayyan xavf va muammolarni ham yuzaga keltiradi. Shuning uchun har bir davlat ularni tartibga solishda ehtiyotkorlik bilan yondashishi, ularning imkoniyatlaridan samarali foydalanish mexanizmlarini ishlab chiqishi zarur.

O'zbekiston sharoitida bu sohada islohotlar raqamli iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishi mumkin. Kriptoalyutalar raqamli iqtisodiyotning muhim elementi bo'lib, ularning salohiyati katta. Biroq ularni to'g'ri tartibga solmasdan turib, ular keltiradigan xavflar jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Shu bois, davlatlar bu sohada muvozanatli siyosat yuritishlari, xalqaro tajribani o'rganishlari va raqamli moliyaviy savodxonlikni oshirishlari lozim. Raqamli iqtisodiyot sharoitida kriptoalyutalar endilikda nafaqat innovatsion to'lov vositasi, balki global moliyaviy muomalalarning yangi asosiga aylanmoqda.

Tadqiqot davomida aniq bo'ldiki, kriptoalyutalar o'zining markazsizlashgan, tezkorligi bilan mavjud iqtisodiy tizimlarga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, ularning cheklangan hajmga ega ekani ularni "raqamli oltin" darajasiga olib chiqdi. Kriptoalyutalarning eng katta afzalligi ularning moliyaviy vositachilarsiz ishlashi, tez va xavfsiz amalga oshirilishidir.

Bu esa kelajakda bank tizimi, xalqaro savdo, investitsiya muhitiga tub burilish olib kelishi mumkinligini ko'rsatmoqda.

Binobarin, shu asosida xulosa qilish mumkinki, kriptoalyutalar bugun faqat texnologik yangilik emas, balki iqtisodiy erkinlik va zamonaviy iqtisodiyotni qaytadan shakllantiruvchi omil sifatida ham namoyon bo'lmoqda.

Eng muhimi, bu jarayonda O'zbekiston ham raqamli transformatsiya sari qat'iy qadamlar bilan borayotgan davlat sifatida o'z salohiyatini to'liq ishga solgan holda rivojlangan mamlakatlar qatori bozor iqtisodiyoti tamoyillariga asoslangan holda milliy, iqtisodiy va huquqiy jihatdan ijobiy islohotlarni amalga oshirishni taqozo etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sh.M. Mirziyoyev. “Hozirgi zamon va Yangi O‘zbekiston” – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2024. – 512 b.
2. To‘lqinov Sh. “Kriptovalyutalarning iqtisodiy samaradorligi”. Iqtisodiyot va innovatsiyalar, 2023.
3. Sayidov A. “Raqamli iqtisodiyot: nazariya va amaliyot”. Toshkent, 2022.
4. <https://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/download/5028/3396>
5. <https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/4632>
6. Gulyamov, S. S. (2024). Raqamli iqtisodiyotda blokcheyn texnologiyalari. Renessans ta’lim universiteti.
7. Azimjanovich, R. N. (2022). Factors and theories of economic growth. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(9), 256-259.
8. Azimjonovich, R. N. (2023). General Characteristics of Socio-Economic Systems and Types of Socio-Economic Systems. European journal of business startups and open society, 3(12), 179-182.
9. Narayanan, A., Bonneau, J., Felten, E., Meller, A., Goldfeder, S (2016). Bitcoin and Cryptocurrency Technologies: A Comprehensive Introduction. Princeton University Press.
10. Ayupov, R. H., Boltayeva, G. R. (2020). Raqamli iqtisodiyot asoslari. Toshkent moliya instituti.

